

THE GLOBAL WAR ON TERROR AND THE DECLINE OF HUMAN RIGHTS

Arthur Mihăilă, Assist. Prof., PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: *Terrorism is a serious challenge for many countries around the globe. The fear of terrorists was exploited by the politicians in order to restrain some major civil liberties. The basic civil rights are eroded in the name of national security and totalitarian practices like arbitrary detention, torture, illegal electronic surveillance and assassination of presumed terrorists are now used on large scale in occidental democracies. This paper analyses these practices and the possible consequences of this suspension of human rights.*

Keywords: *Terrorism, Democracy, Human Rights, National Security, Counter-terrorism*

Atacul terorist din 11 septembrie 2001 a provocat o reacție puternică și imediată din partea țărilor occidentale care se simțeau mai vulnerabile decât oricând. Percepția publicului era că în această perioadă s-a declanșat un adevărat război între civilizații, un fenomen deosebit de îngrijorător, pentru că putea să afecteze orice cetățean și să lovească în inima marilor puteri care se simțiseră imune până atunci. De o parte se afla o forță difuză, identificată de mulți cu lumea islamică, iar de cealaltă parte civilizația occidentală, dominată de cultura și politica americană¹.

Panica iscată de acest atac terorist cerea un răspuns imediat din partea liderilor politici iar aceștia au reacționat prompt prin crearea unor instituții specializate care să acționeze împotriva teroriștilor și prin elaborarea unui cadru legislativ care să permită prevenirea și anihilarea unor alte încercări de acest fel. În 14 septembrie 2001, Congresul Statelor Unite a promulgat "**Autorizația pentru folosirea forței militare**" (AUMF), o lege care îl autoriza pe președintele S.U.A. să folosească forța împotriva națiunilor, organizațiilor sau persoanelor care au determinat, plănuit, autorizat sau ajutat atacurile teroriste din 11 septembrie sau a celor care au adăpostit aceste organizații și persoane, cu scopul de a preveni orice viitoare acte de terorism săvârșite de astfel de națiuni, organizații sau persoane. Această lege a constituit un

---

¹ Această opinie a fost favorizată și de declarația din 16 septembrie 2001, de la Camp David, a președintelui George W. Bush: "Această cruciadă - acest război împotriva terorismului- va dura mult timp...". Denumirea de "cruciadă" sugera faptul că nu e vorba de un război împotriva unor grupuri teroriste islamice ci de un război între civilizația creștină și cea islamică.

paravan legal pentru viitoarele intervenții militare sau acțiuni de anihilare ale unor presupuși dușmani. Cea mai importantă și mai controversată lege împotriva terorismului a fost **USA Patriot Act**, promulgată în 26 octombrie 2001. Printre altele, această lege permitea obținerea unor mandate de supraveghere electronică și înregistrare a convorbirilor telefonice a celor suspecți de terorism, fără să fie necesare probe temeinice ale activității lor. Patriot Act a fost urmată de alte legi care acordau instituțiilor cu scop anti-terorist dreptul de a încălca libertățile civile în cazul unor suspiciuni de terorism. Prin condamnarea țărilor care sprijină terorismul AUMF și Patriot Act conduceau la împărțirea lumii în două lagăre: a țărilor aliate, care erau obligate să adopte măsuri anti-teroriste și să colaboreze cu S.U.A. pentru a-și dovedi alinierea și a țărilor care sprijină terorismul². O parte a acestora din urmă au fost ținta unor lovituri militare în perioada următoare chiar dacă au negat legăturile cu organizații teroriste.

Influența americană a determinat și alte state să adopte legi similare celor din S.U.A. România a adoptat, de pildă, *Legea 82/2012 privind reținerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de rețele publice de comunicații electronice și de furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului*, lege declarată neconstituțională de către Curtea Constituțională pentru că încălca dreptul la viața privată. După declararea neconstituționalității Legii 82/2012 Victoria Nuland, asistent al secretarului de stat al S.U.A., a făcut o vizită la București pentru a transmite dorința S.U.A. ca această lege să fie totuși promulgată după revizuirea sa. În urma unor presiuni de acest fel în majoritatea țărilor aflate în sfera de influență a S.U.A. au fost promulgate legi anti-terorism care în cele mai multe cazuri reproduceau normele americane. Chiar dacă modelul oferit de ”Patriot Act” sau de AUMF nu a fost preluat în totalitate de fiecare țară occidentală, putem spune că lumea democratică se află într-un moment de răscruce în care o serie de drepturi și libertăți cetățenești sunt suspendate sau pur și simplu anulate în scopul obținerii securității naționale.

Întrebarea pe care trebuie să ne-o punem în acest moment este dacă aceste măsuri sunt justificate și dacă putem să ne lipsim de aceste legi, acceptând un risc rezonabil în scopul evitării pierderii unor drepturi care fac parte din esența democrației.

Pentru justificarea măsurilor excepționale luate președintele Bush a folosit un eufemism: ”Războiul împotriva terorii”. În realitate nu avem de-a face cu un război convențional. De o parte se află țările occidentale din alianța N.A.T.O. și sateliții lor iar de

---

² Pentru o trecere în revistă a legilor anti-terorism adoptate în majoritatea statelor lumii a se vedea Ramraj, Victor V.; Hor, Michael; Roach, Kent (eds.), *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

cealaltă parte câteva organizații teroriste islamice în fruntea cărora se află al-Qaeda și ISIL (sau ISIS cum mai este numită). Cele două organizații teroriste nu sunt state iar războaiele se poartă între state și presupun existența unor declarații de război și aplicarea unui tratament special, prevăzut în tratatele internaționale, combatanților care iau parte la conflict.

Atentatul din 11 septembrie a dovedit faptul că ”dușmanii” pot fi chiar și cetățeni ai propriului stat sau rezidenți care muncesc pe teritoriul său. Din această cauză ”războiul împotriva terorii” se poartă și împotriva propriilor cetățeni care aderă dintr-un motiv sau altul la o organizație teroristă sau sunt doar simpatizanți ai acesteia. Prevenția unor posibile acte de terorism face necesară, conform logicii războiului, depistarea din timp a unor posibili teroriști. Datorită acestui fapt și a logicii ”războiului împotriva terorii”³ întreaga populație devine suspectă și va fi supravegheată pentru a se depista posibilele legături cu terorismul.

După cum observă și David Luban⁴, ”războiul împotriva terorii” combină două modele diferite de acțiune guvernamentală, două paradigme, cea a războiului și cea a păcii, într-un mod arbitrar, reținând din fiecare normele și cutumele care permit nerespectarea drepturilor omului în scopul creșterii eficienței luptei antiteroriste.

Acțiunile anti-teroriste au fost denumite ”război împotriva terorii” pentru că în perioada războiului este permisă uciderea sau deținerea combatanților inamici fără ca aceștia să fie condamnați înainte de un judecător. În război sunt acceptate, într-o măsură considerată rezonabilă, *daunele colaterale*, adică uciderea sau rănirea unor necombatanți, dacă acest lucru este necesar pentru distrugerea unor ținte militare. Campania de asasinat realizată cu ajutorul dronelor a provocat multe victime din rândul civililor calificate drept ”daune colaterale”⁵. Factorii de decizie militari au hotărât în unele cazuri distrugerea unor clădiri în care, alături de teroriști se aflau și persoane necombatante, vecini sau membri de familie. Aceste fapte nu erau posibile fără invocarea unei situații de război. Modelul războiului permite și eliminarea unor adversari în lipsa unor probe temeinice, pe baza unor indicii plauzibile dar nu sigure.

---

³ Sintagmă abandonată în 2009 de către administrația Obama datorită conotațiilor negative pe care această expresie le căpătase atunci când au fost dezvăluite o serie de abuzuri și încălcări ale drepturilor omului săvârșite de organizațiile antiteroriste.

⁴ A se vedea pentru detalii privind modelul legislativ hibrid Luban, David, ”*The War on Terrorism and the End of Human Rights*” în White, James E. (ed), *Contemporary Moral Problems: War, Terrorism, Torture and Assassinations*, 4th. ed, Wadsworth, Cengage Learning, Boston, 2012, pp.40-46.

⁵ De cele mai multe ori aceste daune nu puteau fi evitate datorită imperfecțiunii mijloacelor de supraveghere prin satelit care nu permiteau identificarea cu precizie a unor ținte. Pentru Detalii în acest sens a se vedea Cockburn, Andrew, *KillChain: The Rise of the High-Tech Assassins*, New York: Henry Holt and Company, 2015.

Legile războiului au însă și dezavantaje, printre care cel mai important este faptul că adversarii capturați trebuie tratați cu respect și eliberați după încetarea ostilităților. Din această cauză S.U.A. a preferat să îi considere pe teroriști criminali, condamându-i la închisoare. Chiar dacă legile războiului interzic tortura sau relele tratamente aplicate prizonierilor în fapt, în unele războaie situații deosebite i-au determinat pe combatanți să tortureze prizonierii în scopul evitării unor pierderi umane mai mari. Acest tip de situații au fost invocate pentru justificarea torturii chiar dacă cei capturați erau, sau trebuiau să fie judecați conform legilor civile.

Modelul hibrid adoptat preia normele care îi dezavantajează cel mai mult pe inamici din ambele modele ajungând în cele din urmă să suspende aplicarea drepturilor omului. Asasinarea unor persoane fără probe și fără un proces prealabil, acceptarea pierderilor colaterale, deținerea pe timp nedelimitat, fără acordarea dreptului de apărare, a unor persoane suspecte de terorism, supravegherea electronică fără mandat și colectarea de date personale de la un număr mare de persoane, folosirea torturii sau a altor metode asimilabile torturii au devenit metode utilizate frecvent iar criticile aduse lor au fost contracarate prin invocarea siguranței naționale.

Conceptul de ”siguranță națională”, invocat deseori în sprijinul oricărei măsuri abuzive, este însă vag și tocmai din această cauză periculos pentru democrație, după cum observă și Jeremy Waldron⁶. Acest concept poate fi invocat chiar și în scopuri politice, după cum s-a putut vedea în România, atunci când campaniile de presă au fost considerate una dintre vulnerabilitățile la securității naționale enumerate în Strategia Națională de Apărare. Cel mai acerb apărător al acestei poziții, președintele Traian Băsescu, a dat ca exemplu de campanie care creează vulnerabilitate națională cea din campania electorală care atrăgea atenția asupra legăturilor pe care fratele președintelui le avea cu un grup de traficanți de armament, sau articolele care investigau acuzații de corupție ale unor oficiali⁷. Conform acestui tip de raționament libertatea presei este sever limitată ea neavând dreptul să critice guvernul sau funcționarii publici pentru că creează vulnerabilități și deci amenințări la adresa siguranței naționale. Pentru a se limita aceste vulnerabilități în rândurile unor organe de presă

---

⁶ A se vedea Waldron, Jeremy, ”Safety and Security” în Reed, Esther D., Dumper, Michael (eds.), *Civil Liberties, National Security and Prospects for Consensus: Legal, Philosophical and Religious Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, pp. 13-34.

⁷ A se vedea <http://www.mediafax.ro/externe/includerea-presei-intre-amenintarile-la-adresa-securitatii-romaniei-criticata-dur-de-france24-6553361>.

au fost infiltrați agenți ai serviciilor secrete⁸. Implicarea serviciilor secrete în presă ridică probleme legate de independența presei și de corectitudinea informațiilor oferite publicului.

Conceptul de ”siguranță națională” a fost opus de multe ori conceptului de libertăți civice sugerându-se că siguranța nu poate fi realizată decât prin limitarea libertăților pentru că cele două noțiuni se află în relație de invers proporționalitate. Creșterea gradului de libertate ar duce la micșorarea nivelului de siguranță națională iar micșorarea lui ar conduce la o siguranță mai mare. Urmând acest tip de raționament ajungem la concluzia că un regim de tip totalitar oferă un nivel optim de siguranță.

Pe lângă deplasarea accentului *de la libertate spre securitate* ca valoare supremă în statele occidentale, putem constata și alte tendințe⁹. Una este cea a deplasării accentului *de la reacție la prevenire*. Conform acestei optici guvernele adoptă o mentalitate proactivă care presupune arestarea teroriștilor înainte ca ei să acționeze. Pericolul acestui tip de abordare este, după cum observă și David Luban¹⁰, că duce la crearea unui sistem juridic care condamnă oamenii mai degrabă pentru intențiile lor decât pentru acțiuni. Exprimarea unor opinii sau simple bravade pot avea consecințe grave. De asemenea, considerarea celor care îi adăpostesc pe teroriști drept complici este de multe ori discutabilă. În zonele izolate în care se adăpostesc deseori teroriștii, populația lipsită de ajutor nu se poate împotrivi și, temându-se de represalii, acceptă prezența teroriștilor chiar dacă nu îi dorește acolo. În presă și în lucrările dedicate acestui subiect sunt citate numeroase cazuri de persoane deținute pe baza unor simple bănuieli timp de mai mulți ani la Guantanamo sau în închisorile altor state. David Metcalfe relatează că între decembrie 2001 și Martie 2005, 16 persoane suspecte au fost deținute în Marea Britanie fără să poată fi condamnate din lipsă de probe¹¹. Ulterior ele au fost eliberate.

Eforturile de prevenire a viitoarelor acte teroriste au condus la reintroducerea oficială a torturii printre metodele de interogare. Metodele de tortură au fost reintroduse treptat, în timpul administrației Bush sub denumirea eufemistică de ”metode de interogare îmbunătățite”. Aceste metode includeau simularea înecării (waterboarding), supunerea la

---

⁸ După deconspirarea mai multor agenți secreți infiltrați în redacții de ziare sau televiziuni George Maior, Directorul Serviciului Român de Informații a recunoscut într-un interviu, acordat postului B1TV, în 25 ianuarie 2015, că S.R.I. are ofițeri acoperiți infiltrați în presă.

⁹ A se vedea în acest sens Wong, Kam C., *The Impact of U.S.A. Patriot Act on American Society: An Evidence Based Assessment*, New York: Nova Science Publishers, 2007, pp.5-7.

¹⁰ Luban, David, *op. cit.*, p.44.

¹¹ A se vedea Metcalfe, Eric, ”Teror, Reason and Rights” în Reed, Esther D., Dumper, Michael (eds.), *Civil Liberties, National Security and Prospects for Consensus: Legal, Philosophical and Religious Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, pp. 152- 180.

temperaturi scăzute a deținuților dezbrăcați, menținerea în poziții incomode ore întregi, suspendarea cu o frânghie legată de mâini sau picioare, bătaia, deprivarea de somn și înfometarea, administrarea de substanțe care provocau dureri, etc. Datorită faptului că în Constituția S.U.A. tortura era interzisă pe teritoriul țării, de cele mai multe ori deținuții erau duși pe teritoriul altor state, unde C.I.A. amenajase facilități destinate torturării și deținerii pe termen nedefinit a acestora. Printre țările europene, bănuite că au permis aceste activități pe teritoriul lor se află și România, alături de Polonia, Lituania, Marea Britanie, Macedonia și Germania¹².

S.U.A. nu este singurul stat care a folosit tortura. Și serviciile secrete britanice au fost acuzate de folosirea unor facilități din țări africane în acest scop sau de colaborarea cu poliția din aceste țări care îi tortura pe prizonieri pentru ca britanicii să nu fie implicați. De altfel folosirea torturii a fost recunoscută indirect de către unii oficiali britanici. Secretarul de stat Charles Clarke a susținut într-un discurs ținut la Fundația Heritage din S.U.A. că ”dreptul de a fi protejați de moartea și distrugerea cauzată de acte de terorism este cel puțin la fel de important ca și dreptul teroristului de a fi protejat de tortură și tratamente inumane”¹³.

Tortura a fost subiectul a numeroase dezbateri, atât în presă cât și în parlamente sau în conferințe științifice. Argumentul cel mai puternic invocat de adepții folosirii torturii este cel al bombei cu ceas¹⁴. Acesta pune în balanță torturarea unui terorist și soarta a mai multor mii de oameni amenințați de bomba pe care o plasase acesta. Diverși politicieni care invocau argumentul susțineau că tortura este o metodă care poate salva multe vieți omenești iar uneori metodele folosite nu provoacă vătămări fizice iremediabile.

Chiar dacă la prima vedere acest argument pare să convingă pe orice persoană să accepte fără rezerve tortura, la o analiză atentă el poate fi demontat cu ușurință. Adversarii torturii recurg deseori la argumentul pantei alunecoase. Câți oameni trebuie să salvăm ca să recurgem la tortură? 1000? 100? 4? Unul? Dacă permitem exercitarea torturii în unele cazuri

¹² A se vedea în acest sens ”*Europeans should come clean on CIA torture*” consultat la <http://www.dw.de/europeans-should-come-clean-on-cia-torture/a-18203071> și Marinaș, Radu-Sorin; Lowe, Christian, ”*U.S. torture report puts Romania's Role under scrutiny*” consultat la <http://www.reuters.com/article/2014/12/16/us-usa-cia-torture-romania-idUSKBN0JU29H20141216>

¹³ A se vedea Clarke, Charles, ”*Contesting the Threat of Terrorism*” consultat la <http://www.heritage.org/research/lecture/contesting-the-threat-of-terrorism>, în 5 mai 2015

¹⁴ Plecându-se de la acest argument au fost scrise chiar mai multe cărți care analizau tăria argumentului și contra-argumentele ce se puteau aduce. Printre monografiile de acest fel pot fi citate Brecher, Bob, *Torture and the Ticking Bomb*, Oxford: Blackwell Publishing, 2007 și Allhoff, Fritz, *Terrorism, Ticking Time-Bombs and Torture: A Philosophical Analysis*, Chicago: The University of Chicago Press, 2012.

extreme, în scurt timp vom ajunge să acceptăm tortura și în cazuri mai puțin extreme și ea va deveni o practică folosită curent¹⁵. Henry Shue remarca faptul că exemplul bombei cu ceas este neverosimil fiind greu de crezut că el poate să se întâmple în realitate. Victima torturii poate să fie o persoană nevinovată pe care o bănuim nejustificat că ar fi terorist sau un psihotic care își închipuie că a plantat o bombă. Bomba poate să nu funcționeze, tortura poate să nu fie atât de eficientă încât să ducă la obținerea de informații în timp util, etc. În realitate teroriștii nu dezvăluie faptul că au pus o bombă decât după ce ea a explodat. Noi nu putem să aflăm acest lucru decât dacă îi vedem cum plantează bomba iar în acest caz tortura nu mai este necesară¹⁶.

Aplicarea torturii este un pas înapoi pentru democrațiile occidentale. La tortură s-a renunțat oficial mai mult de un secol, ea fiind aplicată doar în regimurile dictatoriale. Regimul nazist și cel stalinist au fost condamnate pentru aceste practici. Prin acceptarea torturii ne plasăm la același nivel cu aceste regimuri. Invocarea unor motive nobile sau a excepțiilor nu poate fi susținută. Nici măcar regimurile totalitare nu au îndrăznit să apere pe față tortura sau să o justifice. Într-o analiză făcută în paralel torturii aplicate de S.U.A. și de U.R.S.S. în perioada stalinistă Tracy Lightcap¹⁷ remarcă faptul că atât în U.R.S.S. cât și în unele țări europene care au aplicat tortura cu ceva timp înainte, s-a ajuns la concluzia că această metodă este inefficientă și că un interogator priceput poate smulge informații mai utile decât un torturător.

Cel mai puternic argument împotriva acestei metode inumane este că ea îl degradează atât pe torturat cât și pe torturător.

Probabil cel mai periculoasă schimbare de optică adusă de războiul împotriva terorii este cea a deplasării accentului *de la colectarea de probe la colectarea de date*. În trecut, agențiile guvernamentale din țările democratice supravegheau doar persoanele care înfăptuiseră o infracțiune sau despre care existau indicii că vor înfăptui una. Noua paradigmă privește toți cetățenii ca pe niște potențiali teroriști. Din acest motiv agențiile însărcinate cu lupta împotriva terorismului au început să culeagă date despre întreaga populație. Patriot Act prevedea procedee simplificate de obținere a mandatelor de ascultare a telefoanelor sau de

---

¹⁵ Wisniewski, Jeremy J.; Emerick, R.D., *The Ethics of Torture*, London: Bloomsbury Academic, 2009, pp. 17-18.

¹⁶ Shue, Henry, "Torture" în Levinson, Sanford, *Torture: A Collection*, New York: Oxford University Press, 2004, pp. 47-60.

¹⁷ A se vedea Lightcap, Tracy, *The Politics of Torture*, New York: Palgrave MacMillan, 2011.

infiltrare a calculatoarelor presupușilor teroriști. Pentru obținerea unor date s-a apreciat că nu sunt necesare aprobări din partea judecătorilor. Agenția Națională de Securitate a colectat de pildă așa-numitele ”metadate”, adică date cu privire la persoanele cu care discuta cineva la telefon, sau cu care coresponda prin mail.

În anul 2013 unul dintre angajații civili ai Agenției Naționale de Securitate, Edward Snowden, a dezvăluit faptul că activitățile de supraveghere ale cetățenilor americani sunt mult mai ample decât se credea. Printr-un ordin judecătoresc N.S.A. a obligat compania de telefonie Verizon să înmâneze milioane de înregistrări telefonice zilnic. N.S.A. dispunea și de un program software cu ajutorul căruia avea acces la conturile de mail Google și Yahoo¹⁸ și folosea o serie de programe spion cu ajutorul cărora putea accesa telefoanele sau calculatoarele personale ale cetățenilor americani. Activitatea agenției americane nu se limita însă la teritoriul S.U.A.. Majoritatea guvernelor lumii erau spionate prin intermediul acestor mijloace electronice. Printre persoanele a căror convorbiri telefonice și mail-uri erau înregistrate se număra chiar și Cancelarul german Angela Merkel. Aceste dezvăluiri, recunoscute de oficiali relevă faptul că mai mult de 90% dintre cei urmăriți erau cetățeni americani sau occidentali care nu aveau nimic de a face cu terorismul.

Alte scurgeri de informații au dezvăluit faptul că N.S.A. urmărea conturile bancare ale cetățenilor, înregistra activitatea de pe Facebook sau folosea unele jocuri populare de pe telefon pentru a avea acces la datele stocate acolo și la agenda de convorbiri.

Amploarea activității de supraveghere a cetățenilor obișnuiți pune probleme deosebite legate de încălcarea dreptului la viața privată și la folosirea acestor date pentru anihilarea dizidenților politici. E posibil ca în acest moment majoritatea datelor obținute să fie prelucrate doar în scopul menținerii securității naționale însă supravegherea unor oameni politici care nu au nimic de-a face cu terorismul ridică întrebări îngrijorătoare. Potențialul nociv al activităților de supraveghere pare să depășească ca greutate beneficiile aduse de aceste activități prin anihilarea unor atentate teroriste cu atât mai mult cu cât atentatele ulterioare au fost de o amploare mai mică.

Toate practicile menționate ne conduc spre concluzia că după 11 septembrie 2001 democrația a făcut un pas înapoi. Unele dintre măsurile de contra-terorism sunt justificate,

---

¹⁸ Pentru detalii cu privire la evoluția programelor de supraveghere electronică a se vedea Etzioni, Amitai, *How Patriotic is the patriot Act. Freedom Versus Security in the Age of Terrorism*, New York: Routledge: 2005, pp. 43-76.

însă cele mai multe par a fi nocive. În unele cazuri, cum ar fi cel al războaielor purtate cu Irak-ul sau al susținerii forțelor islamice din Siria greșelile făcute de Occident au devenit evidente - în loc să anihileze forțele teroriste le-au înzecit puterea. În cazul limitării unor libertăți cetățenești, chiar dacă scopurile par a fi nobile, rezultatele pe termen lung pot fi la fel de catastrofale. Șansa occidentului nu stă în a da satisfacție teroriștilor prin limitarea libertăților și transformarea democrației într-o cetate asediată ci tocmai în a demonstra că sistemul de drepturi și libertăți supraviețuiește intact chiar și în aceste împrejurări vitrege.

Bibliografie

Allhoff, Fritz, *Terrorism, Ticking Time-Bombs and Torture: A Philosophical Analysis*, Chicago: The University of Chicago Press, 2012.

Brecher, Bob, *Torture and the Ticking Bomb*, Oxford: Blackwell Publishing, 2007

Clarke, Charles, "Contesting the Threat of Terrorism" consultat la <http://www.heritage.org/research/lecture/contesting-the-threat-of-terrorism>, în 5 mai 2015

Cockburn, Andrew, *Kill Chain: The Rise of the High-Tech Assassins*, New York: Henry Holt and Company, 2015.

Etzioni, Amitai, *How Patriotic is the Patriot Act?*, New York: Routledge, 2005.

"Europeans should come clean on CIA torture" consultat la <http://www.dw.de/europeans-should-come-clean-on-cia-torture/a-18203071>

Lightcap, Tracy, *The Politics of Torture*, New York: Palgrave MacMillan, 2011.

Levinson, Sanford, *Torture: A Collection*, New York: Oxford University Press, 2004.

Marinaș, Radu-Sorin; Lowe, Christian, "U.S. torture report puts Romania's Role under scrutiny" consultat la <http://www.reuters.com/article/2014/12/16/us-usa-cia-torture-romania-idUSKBN0JU29H20141216>

Ramraj, Victor V.; Hor, Michael; Roach, Kent (eds.), *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Reed, Esther D., Dumper, Michael (eds.), *Civil Liberties, National Security and Prospects for Consensus: Legal, Philosophical and Religious Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Scheinin, Martin, "Counter-Terrorism and Human Rights", în Sheeran, Scott, Rodley, Nigel(eds), *Routledge Handbook of International Human Rights Law*, London: Routledge, 2013, pp. 581-596.

White, James E. (ed), *Contemporary Moral Problems: War, Terrorism, Torture and Assassinations*, 4th. ed, Wadsworth, Cengage Learning, Boston, 2012.

Wisniewski, Jeremy J.; Emerick, R.D., *The Ethics of Torture*, London: Bloomsbury Academic, 2009.

Wong, Kam C., *The Impact of U.S.A. Patriot Act on American Society: An Evidence Based Assessment*, New York: Nova Science Publishers, 2007